

SZÍNNEVEKBŐL KÉPZETT IGÉK A MORDVINBAN

RIGINA TURUNEN

1. Moksa és erza színnevek

A moksa és az erza színnevek rendszere igen hasonló egymáshoz. Mindkét mordvin nyelvjárásban megtalálhatóak a következő színnevek: М *акша*, Е *ашо* 'fehér', М *равжа*, (nyj.) *равдче*, Е *раужо* 'fekete', М *якстерь*, Е *якстере* 'piros', М, Е *ниже* 'zöld', М *тюжя*, Е *тюжа* М 'sárga', Е 'barna', М *сенем*, Е *сэнь* 'kék'. A moksa alapszínnevekhez ezen kívül még a М *сянгаря* 'zöld' valamint a М *уле* 'szürke' tartozik, az erza alapszínnevekhez pedig az Е *ожо* 'keltainen'. E színnevek közül a М, Е *ниже* 'zöld' uráli eredetű lehet (UEW 384–385), a М *акша*, Е *ашо* 'fehér' pedig esetleg finnugor, de legalábbis finn-volgai eredetű (UEW 3; Keresztes 1986: 36; Bereczki 1992: 47; SSA *haahka*). Szintén finn-volgai eredetű a М *якстерь*, Е *якстере* 'piros' (Keresztes 1986: 42; Bereczki 1992: 42; UEW 606). Az Е *ожо* 'sárga' eredete finn-permi (UEW 823, SSA *viha*). Finn-volgai eredetűek a М *сенем*, Е *сэнь* 'kék' szavak (SSA *sininen*; UEW 795), a moksa *сянгаря* 'zöld' pedig tatár jövevénytörző (Paasonen 1897: 46). A М *равжа*, Е *раужо* 'fekete', valamint a М *уле* 'szürke' szavaknak nincs etimológiai megfelelője. A fentiekben kívül mindkét nyelv használ még új, orosz eredetű szavakat a színnevek rendszerének kitöltésére, így a moksában a М *коричневай*, *коричновой* 'barna' szónak (vö. orosz *коричневый* 'barna') már megszilárdult helye van az alapszínnevek között. (Turunen 1997: 79.) Az erzában a 'szürke' alapszínnev szintén új orosz jövevénytörző: Е *серой* vö. orosz *серый* 'szürke' (SzM; ERS 581).

Az egyes színnevek a következő szempontok alapján tekinthetők alapszínneveknek: oszthatatlan monolexémák, jelentésük stabil, a beszélő elsőként említi ezeket a színneveket az adott szín megnevezésekor, minden beszélő szókészletében megtalálhatóak, és minden beszédhelyzetben ezt használják, valenciájuk lexikailag nem korlátozott, és nem az adott színű tárgy nevei (Berlin–Kay 1969: 6; Koski 1983: 262–264). Továbbá jelen tanulmányom szempontjából fontos alapszínnev-kiválasztási kritérium, hogy az alapszínnevek jellemző képzőket vesznek fel. Ily módon, ha a nyelv régebbi, az alapszínnevi rendszerbe már beépült elnevezéseiből lehet igéket képezni, az újabb jövevénytörzőszavaknak is meg kell felelniük ennek az elvárásnak. A színnevekből képzett igék tanulmányozásával tehát lehetőségünk van annak megállapítására is, hogy az adott szó milyen mértékben rendelkezik alapszínnevi jellemzőkkel és mennyire illeszkedett be a nyelv színneveinek rendszerébe.

2. Színnevekből képzett igék

A mordvinban a névszók csoportjába tartozó színnevezések mellett léteznek a belőlük képzett igék is. Vannak olyan nyelvek, amelyekben a színnevezések igék,

például a tundrai nyenyecben négy alapszínnev található, amelyek közül a ‘fehér’ és a ‘sárga’ névszó, míg a ‘feketét’ és a ‘pirosat’ a ‘feketének lenni’, ‘pirosnak lenni’ igékkel fejezik ki. (Salminen 1993: 259 és szóbeli közlés.)

A mordvin színneveket tartalmazó igéket képzéssel vagy igei alaptagú szó szerkezetek alkotásával hozzuk létre. Képzés útján keletkeznek az esszenciális, a transzlatív és a kauzatív igék¹. Az esszenciális igék az alapszínnevek rendszerével párhuzamba állíthatóak, amely azt jelenti, hogy a színességet kifejezhetjük melléknévvvel vagy esszenciális igével, vö. *a hó fehérlik – a hó fehér*. (Koski 1983: 286–287.) A mordvinban az esszenciális igék ennek ellenére nem elsődlegesek olyan értelemben, mint a tundrai nyenyecben (pl. ‘feketének lenni’), mivel a megfelelő mordvin igékhez árnyalatnyi különbség vegyül az alapszínnevi jelentéshez képest (‘feketésnek lenni, feketébe játszani’). Ugyanígy a finnben több színnevből képzett esszenciális igéhez kapcsolódik moderatív jelentésárnyalat, amikor is az ige az alapszó által megnevezett színmezőnek nem a középő, hanem a szélső területeire utal. (Koski 1983: 280.) A színnevekből képzett transzlatív és kauzatív igék jelentésüket tekintve világosabban eltérnek a melléknévi színelnevezésektől, mint az esszenciális igék.

A következőkben ismertetem a színneveket tartalmazó igei alaptagú szó szerkezeteket, valamint azokat a képzőket, amelyek segítségével a mordvinban színnevekből igéket lehet képezni. A képzett szavak mindegyikénél feltüntettem a szótárban talált és az adatközlőktől hallott példákat mind a moksa, mind pedig az erza nyelvből. Nem törekszem teljes kép felvázolására abban a tekintetben, hogy mely színnevből milyen alakot lehetséges képezni, mivel erre az általam használt anyag nem ad lehetőséget². Viszont megpróbálom megállapítani, mit árulnak el különböző korú színnevek képzési lehetőségei arról, hogy az adott színnev mennyire illeszkedik az alapszínnevek rendszerébe.

2.1. Színneveket tartalmazó igei alaptagú szerkezetek alkotása a mordvinban

A mordvinban gyakran igei alaptagú szerkezet használatos olyan esetben is, amikor más nyelvben képzett ige szerepel megfelelőként. Így lehet például hangfestő igéket képezni, melyekben a szerkezet második tagja a M, E *молемс* ‘megy’ ige, pl. M *пиндолхт молемс* (VM) ‘csillog’, E *цильдьор молемс* ‘tündöklük’. Az erzában ezen kívül a *меремс* ‘mond’ igével is lehet ilyen igéket alkotni (Bartens 1999: 158). A *меремс* ‘mond’ ige segítségével képzett színnevet tartalmazó ige jelentése inchoatív

¹ A szakirodalomban az elnevezések változóak, vö. Koski (1983: 276) a transzlatív igéket inchoatívoknak nevezi, másutt az esszenciális, ‘valamilyennek látszani’ jelentésű igék szerepelnek státuszigékként, vagy a kauzatívok faktívakként (vö. pl. Révay 1998: 113).

² A nyelvi példák legtöbbje a következő szótárakból származik: *Эрзянь-рузонь валкс. Эрзянско-русский словарь* (= ERS), *Мокшань-рузонь валкс. Мокшанско-Русский словарь* (= MRS) és *H. Paasonens Mordwinisches Wörterbuch* (= MW). Elsődleges forrásként az ERS és a MRS szolgálnak. Ha ugyanaz a képzett szó előfordul a MW-ben, azt is megemlítem. A példák egy része a következő anyanyelvi adatközlőktől származik: Valentina Markina (=VM), Szvetlana Motorkina (=SzM), Jekaterina Malankina (=JM), Olga Jerina (=OJ) és Ljubov Markina (=LM). Segítségükért mindannyijuknak hálás köszönetemet szeretném kifejezni.

vagy momentán (SzM; vö. Bartens 1999: 158). Az erzában a ‘fehéren ragyog’ kifejezésben használható még a *теемс* ‘tesz’ ige. A moksák nem használják a *мярьгомс* ‘mond’ igéjüket ilyen szerkezetekben, hanem kizárólag a *молемс* ‘megy’ igével alkotnak igei alaptagú színneveket tartalmazó szerkezeteket (VM; Bartens 1999: 158).

Е ашолт / ашолк / ашолсо молемс ‘fehérlík’ (ERS 66–67)

Е ашолт / ашолк меремс, ашолк теемс ‘fehérlík’ (ERS 66–67)

Е раужолт меремс / молемс ‘feketélík’ (SM)

Е якстерть меремс / молемс ‘piroslík’ (ERS 801; SM)

Е љуљолк м'ељемс E:Večk (MW 2423), *тюжолт молемс* ‘sárgállík’ (SM)

Е сэньшить меремс сэньшить молемс ‘kékbe játszik, kéklik’ (ERS 632; SM, MW 1968)

Е ожолт меремс ожолт молемс ‘sárgállík’ (ERS 432; SM)

Е пижелт меремс / молемс ‘zöldell’ (SM)

М акшелхт молемс, акшу молемс ‘fehérlík’ (VM)

М равжелхт молемс, равжу молемс ‘feketélík’ (VM)

М якстерхт молемс ‘piroslík’ (VM)

М пижелхт молемс ‘zöldell’ (VM)

М тюшелхт молемс ‘sárgállík’ (VM)

М сенчт молемс ‘kéklik’ (VM)

Az igékhez moderatív jelentésárnyalat kapcsolódik, amely kiderül a belőlük képzett moderatív vagy a szín világosságára utaló színelnevezésekből. Ezekben a szerkezetekben az ige vagy jelen idejű és egyes szám 3. személyben áll (M *моли*, E *мери*), vagy folyamatos melleknévi igenévi alakban szerepel (E *мериця / молиця*):

М пижелхт моли ‘világoszöld’ (MRS 483)

М сенчт моли ‘kékes’ (MRS 619)

М тюжелхт моли ‘sárgásan fénylő’ (GMJ 114)

Е тюжт мериця / молиця ‘vöröses’ (ERS 685)

Е сэньшт мери ‘kékes’ (GMJ 114)

Е ожолк мери / моли ‘sárgás’ (GMJ 114)

A moksában az *уле* ‘szürke’ és a *сянгаря* ‘zöld’ színnevekből nem lehet ilyen szerkezetet alkotni. Az új orosz jövevényszavakból ez szintén nem lehetséges (VM; LM). E szerkezetet nem ismerte minden adatközlőm, sőt az egyik moksa informátor szerint ilyen szerkesztésmód a színnevek esetében egyáltalán nem használatos (JM). Az erzában pedig ezt a típust az alapszínnevek legújabb tagjával, a *сепољ* ‘szürke’ színnévvel nem lehet használni (SzM).

2.2. Színnevekből alkotott igék képzése

Mindkét mordvin nyelvjárásban számos denominális képzővel lehetséges színnevekből igéket alkotni. A képzők lehetnek transzlatívák, kauzatívák vagy esszenciálisak. A színnevekből transzlatív és kauzatív képzőkkel alkotott igéket tovább képezhetjük

frekventatív igékké, továbbá a kauzatív igékből még tovább képezve passzív-reflexív igéket nyerhetünk.

A következőkben ismertetem a képzőket, amelyekkel színnevekből igéket képezhetünk.

2.2.1. M, E -*m*-

Mindkét mordvin nyelvjárásban lehet az uráli alapnyelvre visszavezethető -*m*- képzővel transzlatív igéket képezni (MK 2000: 154; Mészáros 1999: 158–159; Bartens 1999: 160). Az erzában ezzel a toldalékkal csak a *сэнъ* ‘kék’ szóból lehet igét alkotni. Erza adatközlőm nem ismer ezzel a végződéssel színnevekből alkotott igéket (SzM). A szótárakban az erza nyelvjárásokból egyetlen ilyen példa került elő (MW 1967).

M *šeňamâms* M: P ‘kékül’ (MW 1967)

M *ravdžâmâms* M: P ‘feketül’ (MW 1889)

M *акшөмомс* ‘elfehéredik, elsápad; kifehéredik, kitisztul; megöszül; fehér izzásig hevít; fehéredik’ (MRS 31; MW 79)

M *пужөмомс* ‘kizöldül’ (MRS 483)

E *šeňem'ems* E: Večk Is ‘kékül’ (MW 1967)

2.2.2. M -*nm*- (< -*m*- + -*m*-), E -*mm*-

Ugyanezekből az igékből lehet kauzatív igéket képezni. A moksában a képző mássalhangzó-csoportja -*nm*- formában jelenik meg -*mm*- helyett, amely az általános *mm* > *nm* hangfejlődés következménye (Bartens 1999: 31; Hallap 1958: 195). A moksa nyelvtan szerint az *акшөномс*, *сенөтөмс* igékben előfordul a -*m*- képző (MK 151), és a képzőben megjelenő -*m*- ősi kauzatív képző (Серебрянников 1967: 230).

M *ravdžâptâms* M: P ‘feketít, feketére fest’ (MW 1889–1890)

M *акшөномс* ‘fehérít, fehérre meszel’ (MRS 31; MW 78)

M *сенөтөмс* ‘kékít, kékre fest’ (MRS 619; MW 1967)

E *šeňem'ams* E: Večk ‘kékre-zöldre ver’ (MW 1967)

Az erza nyelvjárásokban ezen kívül olyan színnévből képzett ige is található, amelyben úgy tűnik, a -*t*- képző magában jelenik meg: E: Is *rauštams* ‘árnyékol, feketít’ (MW 1890).

Kauzatív igékből a M, E -*ne*- frekventatív képzővel lehet új alakot létrehozni (M -*пне*- < -*nm*- + -*ne*-). Ez az általános mordvin frekventatív képző igen produktív (MK 159; Mészáros 1999: 35; Bartens 1999: 159):

M *акшөпнемс* frekv. *акшөномс* szóból (MRS 31; MW 80)

M *сенөпнемс* frekv. *сенөтөмс* szóból (MRS 619)

A kauzatív igékből passzív-reflexív igét is lehet képezni M, E -*e*- képzővel (MK 162; Mészáros 1999: 137–138):

М *акшентовомс* 'fehéritetté válik' < *акшентомс* (MRS 31)

М *сенептевомс* 'kékre festetté válik' < *сенептемс* (MRS 619)

2.2.3. М -код- / -год-, Е -кад- / -гад-

E képzők segítségével a színnevekből transzlatív igéket képezhetünk. A képző *z*-vel kezdődő alakjai a zöngés, míg a *κ*-val kezdődőek a zöngétlen mássalhangzókhoz vagy a magánhangzókhoz kapcsolódnak (MK 157; GMJ 119; Mészáros 1999: 153). Ez a képző rendkívül produktív, segítségével még az újabb orosz eredetű színnevekből is lehet igéket képezni.

М *яктерьгадомс* 'pirosodik' (MRS 917; MW 487)

М *сянгарьгадомс* 'zöldül' М: Пš: 'elkékül (beteg bőre)' (MRS 696; MW 2135)

М *равкодомс/равшкодомс* 'megfeketedik, megsötétedik, bepiszkolódik' (MRS 563–564; MW 1889)

М *сенемгадомс* 'kékül' (MRS 619; MW 1967)

М *серайгадомс* 'megszürkül, beborul, hajnalodni kezd' (MRS 619)

М *кирпичневайгадомс* 'téglavörössé válik' (JM)

М *коричневайгадомс* 'lebarnul a naptól' (JM)

Е *яктерьгадомс* 'pirosodik, elpirul' (ERS 801)

Е *раушкадомс* 'megfeketedik, bepiszkolódik, lebarnul' (ERS 539; MW 1889)

Е *серойгадомс* 'megszürkül, hajnalodik' (ERS 581)

Е *розовойгадомс* 'pirosodik' (ESS 143)

2.2.3.1. М -лгод-, Е -лгад-

A mordvinban gyakoriak az olyan összetett képzők, amelyek második tagja a М -код- / -год-, Е -кад- / -гад- képző. A képzőbokor első alkotóeleme az *-л*- vagy *-ш*- névszóképző. A М -лгод-, Е -лгад- képző jellemzően a színnevekből képzett igéknél használatos. Az *-л*- névszóképző le tudott válni a moderatív melléknévről, amint az E *ашо+ла* 'fehéres' szónál látható. Néha az ige jelentéséből is kiderül, hogy a melléknév moderatív-e. (Hallap 1958: 254; Bartens 1999: 160). Ezzel a képzővel tipikusan színnevekből képeznek igéket. (vö. Hallap 1958: 210). (lásd még MK 171; ÉK 40; Mészáros 1999: 155.)

М *равжелгадомс, равчкодомс* '(kicsit) megfeketedik, elfeketül' (MRS 563; MW 1889)

М *пижелгадомс* 'megzöldül' (MRS 483; MW 1700)

М *акшелгадомс* 'hajnalodik, fehéredik, világosodik' (MRS 31; MW 79)

М *тюжалгадомс* 'megsárgul, kivörösödik (haj), lebarnul' (MRS 759; MW 2423)

М *улелгадомс* 'szürkül, megőszül' (JM)

Е *ашолгадомс* 'világosodik, hajnalodik, kitisztul' (ERS 66, MW 79)

Е *ожолгадомс* 'megsárgul' (ERS 432; MW 1492)

Е *пижелгадомс* 'elzöldül, megharagszik' (ERS 478; MW 1700)

Е *тюжалгадомс* 'sárgul, vörösödik' (ERS 685; MW 2423)

2.2.3.2. М -шкод-, Е -шkad-

A 'kék' színnévből a М -шкод-, Е -шkad- képzőbokkal alkotunk igét. Ugyanez a képző jelenik meg egy másodlagos színnévből képzett igében: Е *šijaškadoms* 'ezüstszínűvé válik'. Ehhez a szibiláns úgy tűnik elvált a *šijaža* 'ezüstösen ragyogó' melléknévtől, amely a *šija* 'ezüst' szóból származik (Bartens 1999: 161).

Е *сэньшкaдoмc* 'elkékül' (ERS 632; MW 1967)

М *seňškādāms* 'elkékül, kéklővé válik' (Bartens 1999: 161; MW 1967)

A М -год- / -код- / -лгод- / -шкод-, Е -гад- / -кад- / -лгад- / -шkad- képzőkhöz még a М -кине-, Е -кино- frekventatív képzők járulhatnak, amelynek eredményeképpen az alábbi összetett képzőket kapjuk: М -готкине- / -коткине- / -лгодкине- / -шкодне-, Е -гадокино- / -кадокино- / -лгадокино- / -шкадокино-.

М *акшeлгoткшнeмc* frekv. < *акшeлгoдoмc* (MRS 31)

М *рaвчкoткшнeмc* frekv. < *рaвчкoдoмc* (MRS 563)

М *якстeрьгoткшнeмc* frekv. < *якстeрьгoдoмc* (MRS 917)

М *seňtgātškšāms* М: Sučk frekv. < *seňtgādāms* (MW 1967)

М *тyжaлгoткшнeмc* frekv. < *тyжaлгaдoмc* (MRS 759)

М *пижeлгoткшнeмc* frekv. < *пижeлгoдoмc* (MRS 483)

М *улeлгoткшнeмc* frekv. < *улeлгoдoмc* (JM)

М *ceрaйгoткшнeмc* frekv. < *ceрaйгoдoмc* (MRS 619)

Е *aшoлгaдoкшнoмc* frekv. < *aшoлгaдoмc* (ERS 66)

Е *paушкaдoкшнoмc* frekv. < *paушкaдoмc* (SzM)

Е *якстeрьгaдoкшнoмc* frekv. < *якстeрьгaдoмc* (ERS 801)

Е *тyжaлгaдoкшнoмc* frekv. < *тyжaлгaдoмc* (ERS 685)

Е *ceньшкaдoкшнoмc* frekv. < *ceньшкaдoмc* (SzM)

Különösen az erzában szolgál színigék képzésére az Е -гад- / -кад- / -лгад- / -шkad- és a -ле- képzők kapcsolata, amelyből a -д- kiesik (Mészáros 1999: 63). Ezzel az összetett képzővel inchoatív igéket alkothatunk (Mészáros 1999: 64). A moksa nyelvjárásokban is található ezzel a képzővel alkotott inchoatív igéket a színnevekből képzett igék között (MW 1889, 1968).

Е *aшoлгaлeмc* 'kezd fehéredni' < *aшoлгaдoмc* (ERS 66; MW 79)

Е *paушкaлeмc* 'feketén csillog, kezd feketedni' < *paушкaдoмc* (ERS 539; MW 1889)

Е *ceньшкaлeмc* 'kezd kékülni' < *ceньшкaдoмc* (ERS 632)

Е *пижeлгaлeмc* 'kezd zöldülni, megzöldül' < *пижeлгaдoмc* (ERS 478; MW 1700)

Е *якстeрьгaлeмc* 'kezd pirosodni, piroslik, pirosodik' < *якстeрьгaдoмc* (ERS 801)

Е *тyжaлгaлeмc* 'kezd sárgulni' < *тyжaлгaдoмc* (ERS 685; MW 2423)

Е *oжoлгaлeмc* 'kifakul' < *oжoлгaдoмc* (ERS 432; MW 1493).

М *seňčkal'āms* М: Ur frekv. < *seňčkadāms* (MW 1968)

М *paвškāl'āms* М: Ur < 'kezd feketedni' (MW 1889)

2.2.4. М -гофт- / -кофт- / -лгофт- / -шкофт-, Е -гавт- / -кавт- / -лгавт- / -шкавт-

Ezzel a képzővel kauzatív igéket képzünk. Az adatok szerint ugyanabból a színnevből mindig lehet mind transzlatív igéket alkotni a М -год- / -код- / -лгод- / -шкод-, Е -гад- / -кад- / -лгад- / -шкад- képzőkkel, mind pedig kauzatív igéket a М -гофт- / -кофт- / -лгофт- / -шкофт-, Е -гавт- / -кавт- / -лгавт- / -шкавт- képzőkkel. Az összetett képzőkben megjelenik a М -фт-, Е -вт- kauzatív képző, amely közvetlenül a *ka, *ga (és -kâ), *gô (és *gə) elemekhez kapcsolódott (Hallap 1958: 255), de elképzelhető az is, hogy a transzlatív képző -d-je kiesik a kauzatív képző előtt (Mészáros 1999: 147).

М акшелгофтомс 'fehérít, fehérre meszel' (MRSл 14; MW 79)

М равчкофтомс 'feketít, befeketít, sötétít' (MRS 564; MW)

М якстерьгофтомс 'pirosít, pirosra fest, kipirosítja magát' (MRS 917; MW 487)

М сенемгофтомс 'kékít' (MRS 619; MW 1967)

М тьюжалгофтомс 'megsárgít, sárgára fest' (MRS 759; MW 2423)

М пижелгофтомс 'zöldít' (MRS 483; MW 1700)

Е ашолгавтомс 'fehérít, világosít' (ERS 66; MW 79)

Е раушкавтомс 'feketít' (ERS 539; MW)

Е пижелгавтомс 'zöldít' (ERS 478; MW 1700)

Е якстерьгавтомс 'pirosít' (ERS 801; MW 487)

Е сэнишавтомс 'kékít' (SzM)

Е ожолгавтомс 'sárgít' (ERS 432; MW 1493)

Е тьюжалгавтомс 'sárgít' (ERS 685; MW 2423)

A kauzatív igét tovább képezhetjük frekventatív igévé a М -гофне-/ -ковне- / -лгофне- / -шкофне-, Е -гавтне- / -кавтне- / -лгавтне- / -шкавтне- összetett képzőkkel, amelyek második tagja a produktív frekventatív képző: М, Е -не- (Bartens 1999: 159; МК 159; Mészáros 1999: 35). Például:

М акшелгофнемс frekv. < акшелгофтомс (MRS 14)

М равшкофнемс frekv. < равчкофтомс (MRS 231)

Е ашолгавтнемс frekv. < ашолгавтомс (SzM)

Е раушкавтнемс frekv. < раушкавтомс (SzM)

Ebből további képzéssel frekventatív igét kaphatunk, amelyben két frekventatív képző található egymás után: М -гофт- / -кофт- / -лгофт- / -шкофт- + не + кшне, Е -гавт- / -кавт- / -лгавт- / -шкавт- + не + кшне. Például:

М акšâlgôfnâkšhâms М: Р (MW 79)

Е ашолгавтнекшнемс (SzM)

Е раушкавтн9екшнемс (SzM)

2.2.5. M, E -ð-

A színnevek egy részéből igét képezhetünk csupán a *-m/-ð-* esszenciális képzőt használva (Серебрянников 1967: 223; Mészáros 1999: 165):

E *рауждомс* 'feketedik, elsötétül, felcsillan, csillámlik' (ERS 539)

E *якстердемс* 'pirosodik, piroslik, fonat, megérik' (ERS 800; MW 487)

M *сенедемс* 'zöldell, virágzik' (MRS 619)

2.2.5.1. M, E -лð-

A M, E -лð- képzővel esszenciális igéket alkothatunk (GMJ 117; Mészáros 1999: 172), mely eredetét tekintve feltehetőleg az -л- névszóképzőből és a denominális esszenciális *-m-* igeképzőből keletkezett. Hasonló denominális igeképzőt találhatunk a lappban, ahol a toldalék ugyanígy csak egyes igéknél fordul elő, és az alapszó általában olyan névszó, amely színre utal. A lapp igék a következőek: lpN *čappeldit* 'jár, mozog (valami fekete)', *vielgeldit* 'jár, mozog (valami fehér)', vö. *čap'pad* 'feket', *viel'gád* 'fehér' (Nielsen 1926: 245). A mordvinban is ez a toldalék csak néhány igéhez járulhat (Hallap 1958: 237):

M *акшелдомс* 'fehérlík' (MRS; MW 79)

M *равжелдомс* 'feketélík' (MRS 563)

M *тижелдомс* 'zöldell' (MRS 483)

M *мазолдомс* (nyj.) 'piroslik' (VM)

E *ашолдомс* 'fehérlík' (ERS 66)

E *раужолдомс* 'feketélík, sötétlik' (ERS 539)

E *тишелдомс* 'zöldell' (ERS 478)

E *ожолдомс* 'sárgállík' (ERS 432)

E *тюжолдомс* 'sárgállík' (SzM; MW 2423)

2.2.5.2 E -жд-

Az erzában egyetlen színnévből képzett igénél jelentkezik a -жд- képző (Mészáros 1999: 173): E *сэнеждемс* 'kéklík' (ERS 631)

A színnevekből -(л)ð-, -жд- képzőkkel alkotott igékből további képzéssel frekventatív igéket kapunk. Például:

E *ашолдокиномс* frekv. < *ашолдомс* (ERS 66)

E *сэнеждекшинемс* frekv. < *сэнеждемс* (ERS 631)

E *якстердекшинемс* frekv. < *якстердемс* (ERS 800)

2.2.6. M -(л)фт-, E -(л)девт- / -(л)довт- /-ждевт-

Az adatokból kiderül, hogy ugyanazokból az igékből, amelyekben előfordulnak a -лð-, -жд- képzők, kauzatív/faktitív igéket is lehet képezni. Az összetett toldalék egyik tagja az ősi M -фт-, E -вт- képző (Bartens 1999: 159–160; MK 161; Mészáros 1999: 145). Például:

М *акšálfítáms* ‘fehériteni kitesz’ (MW 79)

М *мазолфтомс* ‘pirosít’ (VM)

Е *ашолдовтомс* ‘fehérit’ (SzM)

Е *якстердеветемс* ‘pirosít’ (ERS 800)

Е *сэнеждеветемс* ‘kékít’ (SzM)

2.2.7. Е *-(л)дезев-* / *-(л)дозев-* / *-ждезев-*

Ugyanezen igékből inchoatív igéket is képezhetünk (Mészáros 1999: 135; Bartens 1999: 159). Például:

Е *якстердезевемс* ‘pirosítani kezd’ (ERS 800)

Е *ашолдозевемс* ‘fehéredni, fehéredni kezd’ (ERS 66)

Е *тижелдезевемс* ‘zöldülni kezd’ (SzM)

Е *сэнеждезевемс* ‘kékülni kezd, kéklik’ (SzM)

2.2.8. М *-кст-* ja *-кстом-*

A moksában előfordult még két transzlatív színige, amelyek közül az egyikben a М *-кст-* képző jelenik meg (М *тижелкстомс* = *тижелгодомс* ‘zöldül’: MRS 483), a másikban pedig a М *-кстом-* (М *тюжакстомомс* ‘sárgul’: MRS 759). A képzőkben megtalálható a transzlatívusz ragja és az *-т-* igenévképző. A *-кстом-* képzőbokrban ezen kívül még az *-м-* igéképző található. (Серебренников 1967: 222–223)

3. Összefoglalás

Az erza és a moksa nagyrészt ugyanazokat a képzőket használja a színigék képzéséhez. Az erza *-гад-* / *-кад-* / *-лгад-* / *-шкад-* + *-ле-* összetett inchoatív képzők a moksában csak nyelvjáráásban fordul elő. Úgy tűnik, a régebbi színnevekből több képzett ige használatos, vagy legalábbis ezekből többet gyűjtöttek össze a szótárakba. Más régi színnévhez hasonlítva a moksa *уле* ‘szürke’ melléknévből kivételesen kevés szó képezhető, a MW és a MRS egyáltalán nem is említ ebből a színnévből képzett igéket. Adatközlőim közül egyikük említett egyetlen ilyen igét (*улелгодомс* ‘szürkül, őszül’) és ennek frekventatív változatát (JM). Új, orosz eredetű színnevekből képzett igék nem fordulnak elő a szótárakban, nem számítva az Е *серайгадомс*, М *серайгодомс* ‘megszürkül, hajnalodik’ alakokat (ERS 581; MRS 619) és az ebből képzett frekventatív igéket. Adatközlőim említettek ezen kívül további néhány ilyen igét, például: М *корчневайгомс* ‘lebarnulni’ (JM). A М *-год-* / *-код-*, Е *-гад-* / *-кад-* képzővel tehát lehetséges igéket alkotni még az újabb színnevekből is. Mindezek alapján úgy tűnik, hogy az újabb színnevek a képzés szempontjából eltérnek a régebbi, megszilárdult alapszínnevektől, mivel ezekből nem lehet ugyanolyan módon igéket képezni, mint a régiekből, s ebből a szempontból a moksa *уле* ‘szürke’ elnevezés szintén újnak számít. A moksában a *сянгаря* ‘zöld’ jelentésű tatár jövevényszóból képzett igék szintén viszonylag ritkán fordulnak elő a szótárakban, és egyikből sem lehet igei alaptagú szerkezetet alkotni.

IRODALOM

- Bartens, Raija 1999: *Mordvalaiskielten rakenne ja kehitys. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 232*. Helsinki.
- Bereczki, Gábor 1992: Gründzüge der Tscheremissischen Sprachgeschichte 2. *Studia Uralo-Altaica 34*. Szeged.
- Berlin, Brent – Paul Kay 1969: *Basic Color Terms. Their Universality and Evolution*. Berkeley, California.
- Hallap, V. 1958: Материалы по истории глаголообразовательных суффиксов в мордовских языках. Teoksessa *Keele ja kirjanduse instituudi uurimused II*. Tallinn. 175–256.
- Keresztes, Laszló 1986: Geschichte der Mordwinischen Konsonantismus 2. Etymologisches Belegmaterial. *Studia-Uralo-Altaica 26*. Szeged.
- Koski, Mauno 1983: *Värien nimitykset suomessa ja lähisukukieliissä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 391. Helsinki.
- MW = *H. Paasonens Mordwinisches Wörterbuch 1–4*. Helsinki, Suomalais-Ugrilainen Seura, 1990–1996.
- Nielsen, Konrad 1926: *Laerebok i lappisk. I grammatikk*. Oslo.
- Niemi, Jaana – Mihail Mosin 1995: *Ersäläis-suomalainen sanakirja. Эрзянь-финнень валкс*. Turku.
- Paasonen, Heikki 1897: Die türkischen Lehnwörter im Mordwinischen. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja 15:2*. Helsinki. 1–64.
- Rédei, Károly 1986–1988: *Uralisches Etymologisches Wörterbuch 1–3*. Budapest.
- Révai, Valéria 1998: Deadjektiiivinen verbinjohto unkarissa ja suomessa. *Specimina Fennica 8*. Savariae. 109–122.
- Salminen, Tapani 1993: Word Classes in Nenets. *Festschrift für Raija Bartens, Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 215 s*. Helsinki. 257–264.
- SSA = *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 1992–2000.
- Turunen, Rigina 1997: *Mokšan värinnimitykset*. Pro gradu -työ (Helsingin yliopisto).
- UEW = lásd Rédei 1986–88.
- GMJ = *Грамматика мордовских языков*. Саранск, 1980.
- Месарош, Эдит 1999: Словообразовательные суффиксы глагола в эрзянском языке. *Studia Uralo-Altaica 42*. Szeged.
- МК = *Мокшень кяль. Морфология*. Саранск, 2000.
- MRS = *Мокшень-рузонь валкс. Мокианско-русский словарь*. Москва, 1998.
- Серебрянников, Б. А. 1967: *Историческая морфология мордовских языков*. Москва.
- ERS = *Эрзянь-рузонь валкс. Эрзянско-русский словарь*. Москва, 1997.
- ESS = lásd Niemi–Mosin 1995.

MORDOVIAN COLOUR VERBS

RIGINA TURUNEN

The author presents the Mordovian colour verbs that can be formed by construction or derivation. Colour verbs formed by derivation can be essential, translative and factitive. By further derivation, these verbs can be changed into frequentative, inchoative, factitive and from the factitive we can derive passive-reflective verbs. In Mordovian, there are more colour verbs formed from old basic colour terms. It is only the older colour terms that are capable of forming constructions with verbs like M *якстерхт модемс*, E *якстерть меремс* 'look / shine red'. Using the productive suffix M *-год*, *-код*-, E *-гад*-, *-кад*-, it is possible to derive colour verbs even from the newer colour terms.